

WIESŁAW ALEJZIAK

AWF Kraków

OCHRONA ŚRODOWISKA KULTUROWEGO PRZEZ TURYSTYKĘ JAKO ELEMENT REGIONALNEJ POLITYKI SPOŁECZNEJ

Mimo iż hasło "ochrona środowiska" jest pojęciem bardzo szerokim, kojarzy się zazwyczaj z problemami związanymi przede wszystkim z ochroną środowiska naturalnego.

Można przypuszczać, że także obecna konferencja zostanie zdominowana problematyką z zakresu ochrony środowiska przyrodniczego. Dlatego też, po części z przekory a bardziej z chęci rozszerzenia tematyki obrad, w niniejszym opracowaniu postanowiono zająć się problematyką ochrony środowiska kulturowego.

Samo sformułowanie tematu może wydawać się trochę dziwne, bowiem występuje w nim połączenie trzech raczej odległych od siebie dziedzin wiedzy i praktycznej działalności człowieka - polityki społecznej, turystyki i ochrony środowiska (w tym wypadku kulturowego).

Jakkolwiek każda z tych stosunkowo młodych dyscyplin naukowych ma już dosyć bogaty dorobek teoretyczny, to jednak bardzo niewiele jest opracowań traktujących o wzajemnych związkach między nimi¹. Problematyka ta pozostaje niejako na uboczu zainteresowań zarówno polityków społecznych, jak i badaczy zajmujących się turystyką i ochroną środowiska.

Opracowanie składa się jak gdyby z trzech części. Pierwsza, to krótka charakterystyka polityki społecznej (cele, zadania, zakres itp.). W drugiej przedstawiono koncepcje polityki społecznej w Polsce w odniesieniu do turystyki i wypoczynku. Natomiast trzecia, zasadnicza część, poświęcona jest związkom między ochroną środowiska kulturowego a turystyką w kontekście regionalnej polityki społecznej, zaprezentowanym na konkretnym przykładzie - propozycji częściowej zmiany funkcji regionu polskiego Spisza z tradycyjnie rolniczej na turystyczną.

1. Zarys polityki społecznej w Polsce

Pojęcie "polityka społeczna" może odnosić się albo do praktycznej działalności realizującej cele społeczne albo też do dyscypliny naukowej, która zajmuje się badaniem różnych aspektów tej działalności. Mimo ścisłych związków i współzależności, polityka społeczna w obu tych znaczeniach powinna być definiowana i omawiana odrębnie. St. Czajka pisze, że "przez politykę społeczną jako dyscyplinę naukową będziemy rozumieli naukową teorię i metodologię badania, zajmującą się morfologią i strukturą potrzeb materialnych i duchowych człowieka oraz wielkich grup społecznych, w ich historycznym procesie i wzajemnych relacjach na określonym etapie rozwoju sił wytwórczych i stosunków produkcji, przy uwzględnieniu ich geofizycznych i kulturowych uwarunkowań"².

Teoretyczna refleksja nad praktyczną polityką społeczną ma w Polsce długie tradycje, towarzyszyła jej bowiem w zasadzie od samego początku. Jej rodowód (nie licząc wcześniejszego dorobku katolickiej myśli społecznej, lansowanej w formach naukowych)³ sięga okresu międzywojennego, kiedy to wielkie zasługi dla rozwoju tej nowej dyscypliny naukowej położyła grupa uczonych skupiona wokół Instytutu Gospodarstwa Społecznego w Warszawie.

Oczywiście, jak każda nowo wyodrębniająca się dopiero dziedzina nauki, napotykała w tym okresie na szereg trudności. Szczególnie niekorzystne dla jej rozwoju było panujące w niektórych kręgach społecznych przeświadczenie o "nienaukowości wszelkiej polityki", a więc także polityki społecznej⁴. Jednak stale pomnażany dorobek teoretyczny oraz bezwzględna konieczność dalszych badań, tonowały nieprzychylny głosy i stwarzały warunki do rozwoju tej nowej dyscypliny naukowej. Wraz ze wzrostem dorobku naukowego, zmianom ulegała także praktyczna działalność w zakresie polityki społecznej. Ścierały się oraz wzajemnie wypierały różne koncepcje tej polityki.

Już w pracach Instytutu Gospodarstwa Społecznego - za J. Rosnerem - można wyodrębnić trzy różne stanowiska wobec celów i zakresu polityki społecznej⁵. Z kolei J. Łopatko wyróżnia pięć głównych nurtów w polityce społecznej⁶.

1. Nurt socjalno-bytowy zakładający, że zasadniczym celem polityki społecznej jest poprawa warunków życia najszerzszych mas ludności, poprzez eliminowanie bądź ograniczanie zjawisk i sytuacji zagrażających podstawom bytu i narażającym jednostki i rodziny na egzystencję uwłaczającą godności człowieka. W centrum uwagi znajduje się zagadnienie nierówności, upośledzenia i niedostatku. Przed wojną nurt ten reprezentował np. Stanisław Rychliński, a obecnie Antoni Rajkiewicz.

2. Nurt psychologiczno-społeczny. Reprezentanci tego nurtu za główny cel polityki społecznej przyjmują zaspokojenie materialnych, kulturalnych i psychologicznych potrzeb szerokich kręgów społeczeństwa zakładając, że bezwzględnie, przynajmniej w stopniu minimalnym zaspokojone muszą być potrzeby podstawowe, które gwarantują niezakłócone funkcjonowanie jednostek i rodzin. W miarę pojawiania się korzystniejszych warunków i możliwości, zakres i poziom potrzeb zaspokajanych w ramach polityki społecznej sukcesywnie się rozszerza. Głównym rzecznikiem tego nurtu jest Wacław Szubert.

3. Nurt socjologiczno-strukturalny, który główny cel upatruje w kształtowaniu określonej struktury społecznej, przy założeniu, że azymutem zakładanych zmian strukturalnych powinny być wartości humanistyczne. W przypadku kraju socjalistycznego określają je ideologia i zasady ustrojowe socjalizmu. Takie rozumienie celu polityki społecznej reprezentowane było w pracach Stefana Grzybowskiego, Edwarda Strzeleckiego, a obecnie propagatorem tych idei jest Michał Olędzki.

4. Nurt makrospołeczny widzi w polityce społecznej działalność zmierzającą do organizowania postępu społecznego, na który składa się: poprawa warunków życia (dobrobyt społeczny), kształtowanie pożądanych treści współżycia między jednostkami i zbiorowościami (ład społeczny zorientowany na człowieka), usuwanie dysproporcji i nierówności (równość i sprawiedliwość społeczna), udział szerokich kręgów społeczeństwa w kształtowaniu form życia zbiorowego (demokracja). Za twórcę tego nurtu uznaje się Jana Daneckiego.

5. Nurt społeczno-ekonomiczny, najbardziej współczesny, kładzie nacisk na związki polityki społecznej z polityką gospodarczą wskazując, że rozbudowa i unowocześnienie bazy materialnej stwarza podstawy do wszechstronnego postępu społecznego, optymalnego zaspokajania potrzeb i celowego przeobrażania struktur społecznych. Pełny wyraz koncepcja ta znalazła w sformułowanej w latach 70 zintegrowanej polityce społecznej i gospodarczej⁷. Wymienione nurty nie mają charakteru konkurencyjnego wobec siebie lecz raczej są komplementarne. Mówią bowiem o tym samym, inaczej tylko rozkładając akcenty.

Odpowiednio do wymienionych nurtów definiowano samo pojęcie praktycznej polityki społecznej i jej zakres przedmiotowy. Współcześnie, mimo pewnych różnic w sformułowaniach przedmiotu polityki społecznej, czy może raczej różnie rozłożonych akcentów na głównych celach, jej zakres jest dosyć jednoznaczny. Bowiem od strony praktycznej polityka społeczna wyraża wielopłaszczyznową działalność państwa i innych jej podmiotów, zmierzającą do osiągnięcia zakładanych celów społecznych. Ta wielopłaszczyznowa działalność wymaga skoordynowania i zapewnienia wewnętrznej spójności, w ramach jednolitej nauki - polityki społecznej.

Ze współcześnie przyjętych definicji najbliższe autorowi pracy jest rozumienie polityki społecznej reprezentowane w pracach W. Szuberta, według którego zakres polityki społecznej pokrywa się z katalogiem potrzeb, uznawanych z pewnego punktu widzenia za ważne, i w którym najbardziej kojarzy się interes społeczny z potrzebami indywidualnymi ludności⁸.

W praktyce polskiej przyjął się zakres przedmiotowy obejmujący siedem podstawowych grup potrzeb, którym odpowiadają poszczególne działy polityki społecznej:

- polityka zatrudnienia,
- polityka płac,
- polityka ochrony pracy,
- polityka zabezpieczenia społecznego,
- polityka ochrony zdrowia,
- polityka mieszkaniowa,
- polityka w zakresie czasu wolnego, turystyki i wypoczynku.

Jak widać z powyższego, poszczególne działy polityki społecznej odpowiadają tym potrzebom, które mają zasadnicze znaczenie w życiu tak każdej jednostki, jak i całego społeczeństwa.

Przedstawiony zakres przedmiotowy może być poszerzony o działalność w zakresie kształcenia zawodowego, upowszechniania kultury, walki z patologią społeczną⁹.

2. Turystyka i wypoczynek jako element polityki społecznej. Problematyka ochrony środowiska

Polityka społeczna w sferze czasu wolnego, turystyki i wypoczynku występuje jako jedna z siedmiu polityk szczegółowych. Jej głównym zadaniem jest kształtowanie właściwych wzorów zachowań wolnoczasowych ludności. W odniesieniu do turystyki i wypoczynku nadrzędnym zadaniem polityki społecznej jest kształtowanie właściwego (pożądanego) modelu konsumpcji turystycznej oraz zapewnienie dostępności do usług turystycznych jak najszerszym kręgom społeczeństwa.

Doceniając znaczenie wychowawczych, poznawczych i zdrowotnych funkcji turystyki oraz jej wyjątkową zdolność do jednoczesnego zaspokojenia niezwykle szerokiego wachlarza potrzeb ludzkich "... zarówno tych, które decydują o rozwoju ludzkiej osobowości jak i tych, które decydują o zaangażowaniu człowieka w społeczno-kulturalnym życiu kraju"¹⁰ - państwo stworzyło materialne i organizacyjno-prawne warunki do jej uprawiania.

Praktycznym wyrazem jej realizacji jest system dofinansowywania uczestnictwa w turystyce ze środków spożycia zbiorowego, stosowanie ulg i preferencji, troska o stan bazy i walorów turystycznych środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Za R. Chwiedukiem i B. Libickim zasadniczo można wyróżnić dwa znaczenia turystycznej polityki społecznej w Polsce. Proponuję rozpatrywać ją w wąskim i szerokim znaczeniu¹¹.

W pierwszym przypadku politykę społeczną w sferze turystyki należy traktować jako organizacyjną i finansową pomoc podmiotów polityki społecznej, zmierzającą do zapewnienia aktywnego wypoczynku w czasie wolnym od pracy i nauki. W takim ujęciu cele i zadania polityki społecznej ograniczone są do sfery konsumpcji usług turystycznych, a ściślej do wynikającej z podstawowych zasad polityki społecznej - sprawiedliwości (egalitaryzmu) w zaspokajaniu potrzeb. Powyższa zasada realizowana jest poprzez sferę regulacji (dofinansowania, preferencje itp.).

Jednak osiągnięcie celów polityki społecznej w zakresie turystyki i wypoczynku determinowane jest także, a może przede wszystkim przez wielkość, strukturę i charakter walorów (dóbr) turystycznych.

Dlatego też, w rozszerzonej wersji, turystyczna polityka społeczna, pozostając nadal jedną z polityk szczegółowych i częścią ogólnej polityki społecznej, objęłaby swym zakresem całą sferę organizacji wypoczynku dla wszystkich kategorii społeczno-zawodowych ludności oraz m.innymi

„...turystyczne postulaty i możliwości własnych działań w dziedzinie ochrony i kształtowania środowiska”¹².

Za taką rozszerzoną koncepcją polityki społecznej w sferze turystyki i wypoczynku - jak uważają autorzy - przemawia zakres kompetencji i praktyczne działania najważniejszych podmiotów polityki społecznej w ogóle, a głównych podmiotów w tym zakresie (obecnie Komitet do Spraw Młodzieży i Kultury Fizycznej) w szczególności.

Granice między polityką społeczną a innymi rodzajami polityki państwa w życiu społecznym często są trudne do uchwycenia. Niejednokrotnie te same zagadnienia analizowane z różnych punktów widzenia wchodzi w zakres różnych polityk szczegółowych, stąd analiza związków i zależności między turystyką, ochroną środowiska kulturowego i polityką społeczną napotyka na szereg trudności, wynikających z płynności granic między tymi trzema, z pozoru odrębnymi, lecz w tym wypadku ściśle ze sobą związanymi i wzajemnie się przenikającymi dziedzinami wiedzy i praktycznej działalności.

Problematyka ta bowiem może stanowić przedmiot zainteresowania zarówno polityki społecznej w sferze turystyki i wypoczynku (polityki turystycznej), polityki ochrony środowiska, jak i polityki kulturalnej. Z kolei niektóre społeczne aspekty pierwszych dwóch polityk (turystyczno-wypoczynkowej i ochrony środowiska) muszą być uwzględnione w polityce ochrony zdrowia.

Współcześnie, w warunkach polskich, ingerencja państwa objęła niemal wszystkie dziedziny związane z turystyką. W zakresie ochrony środowiska, prawną ochroną objęto podstawowe walory turystyczne: zarówno naturalne, jak i wartości kultury materialnej i niematerialnej.

Jednak w praktyce sprawę zazwyczaj sprowadza się do problemu ochrony środowiska przyrodniczego i to głównie pod kątem jego wykorzystania w celach turystycznych. Większość badań dotyczy terenów o dominującej funkcji turystycznej i zmierza do określenia zmian w środowisku, będących pochodną koncentracji (często nadmiernej) infrastruktury turystycznej i samego ruchu turystycznego. Również praktyczne działania w tym względzie ograniczają się do eliminowania lub raczej ograniczania ujemnych skutków działalności turystycznej dla środowiska przyrodniczego. Bowiem mimo iż turystyka w pewnym sensie dała początek, a na pewno znacznie przyczyniła się do rozwoju ruchu ochrony środowiska, to obecnie coraz częściej ma miejsce kolizja interesów turystyki i ochrony środowiska. Turystyka stała się jednym z głównych źródeł zagrożenia środowiska przyrodniczego, na terenach nie objętych działalnością przemysłową. Sytuacja taka godzi bezpośrednio w podstawy rozwojowe turystyki i realizację celów polityki społecznej w sferze wypoczynku.

Rozwój turystyki, zarówno w układzie globalnym jak i regionalnym, determinowany jest przez wiele czynników, jednak to właśnie naturalne walory turystyczne stanowią zasadniczy element podaży turystycznej, do których zazwyczaj dostosowuje się pozostałe jej elementy. Dlatego też bardzo niekorzystną, i co gorsze, stałą tendencją (występującą zresztą nie tylko w Polsce) jest zmniejszanie się obszarów, które stanowią efektywnie wykorzystywane lub potencjalne tereny służące celom wypoczynku i turystyki.

Degradacja walorów turystycznych jest związana z ogólną, krytyczną sytuacją środowiska w Polsce. Najwyraźniej objawia się to w przypadku środowiska przyrodniczego, gdzie na dobrą sprawę na obszarze Polski nie zachował się krajobraz pierwotny, może z wyjątkiem małych enklaw w krajobrazie naturalnym, lub form zbliżonych do pierwotnych, jak np. Tatry czy Puszcza Białowieńska. Ale - jak pisze J. Bogdanowski - „... również i krajobrazy naturalne, z reguły zresztą o wyraźnych już cechach kulturowych, zajmują w naszym kraju niewielkie tylko przestrzenie”¹³.

Mimo podjętych działań, niekorzystne procesy, jakie zachodzą w środowisku, nie tylko nie wykazują tendencji do stabilizacji, ale jeszcze się pogłębiają.

Ochrona walorów turystycznych nie może być rozpatrywana w oderwaniu od problemu znacznie szerszego, tj. ochrony środowiska przed szkodliwymi skutkami nowoczesnej cywilizacji. Kompleksowa ochrona walorów turystycznych jest możliwa tylko w wypadku skutecznego i

efektywnego realizowania polityki ochrony środowiska i zależy przede wszystkim od działań w obrębie całej gospodarki narodowej (szczególnie zaś od stosunku do niej podmiotów systemu gospodarczego). W obecnych warunkach, wobec trudności w realizacji długofalowego, kompleksowego procesu ochrony środowiska, konieczne jest podejmowanie działań cząstkowych. Taką rolę powinny spełniać działania w zakresie planowej działalności turystycznej.

Planowa organizacja ruchu turystycznego i zagospodarowania przestrzennego regionów turystycznych jest istotnym elementem w działalności z zakresu ochrony środowiska. Relacje między turystyką a środowiskiem powinny być kształtowane w taki sposób, aby turystyka nie stanowiła zagrożenia dla wartości, które stworzyła natura i człowiek.

Pamiętać bowiem należy, że środowisko jest pewnym wyodrębnionym systemem w megasystemie społecznym i że między nim a działalnością człowieka występuje dodatnie sprzężenie zwrotne. Człowiek poprzez różnego rodzaju działalność kształtuje środowisko, z kolei zmienione środowisko oddziałuje na dalszą działalność człowieka.

W przypadku środowiska przyrodniczego, oprócz człowieka, istotną rolę w jego kształtowaniu odgrywa sama natura poprzez system procesów o charakterze homeostatycznym. Natomiast jeśli chodzi o środowisko kulturowe, najważniejszym i w zasadzie jedynym podmiotem jego kształtowania jest człowiek. Tak więc w zależności od tego jak sobie ukształtujemy środowisko (przyrodnicze, kulturowe), tak w przyszłości będziemy mogli je użytkować, czerpać z niego korzyści.

W całości kształcie problematyki ochrony środowiska zazwyczaj wyróżnia się dwa rodzaje jej związków z turystyką:

- ochrona środowiska dla turystyki,
- ochrona środowiska przed szkodliwymi skutkami ruchu turystycznego.

Wydaje się, że można wyróżnić jeszcze jeden nurt. Chodzi o taki wzajemny układ, w którym moglibyśmy mówić o **ochronie środowiska przez turystykę**. Może ono mieć zastosowanie na przykład w odniesieniu do środowiska kulturowego.

A. Kornak i M. Montygierd-Łoyba twierdzą, że "...ochrona środowiska ma szersze społeczne znaczenie, uwzględnia ona w turystyce dodatkowo ochronę dóbr kultury w postaci materialnej, a także wartości regionalne w sztuce, literaturze, folklorze, architekturze, ubiorach i obyczajach, które pod wpływem ruchu turystycznego nie powinny zniknąć¹⁴.

Sądzę, że wymienione przez autorów wartości środowiska kulturowego nie tylko nie powinny zanikać, ale wręcz odwrotnie, odpowiednio wcześniej przygotowane, a później rozpropagowane i rozreklamowane mogą stać się walorami turystycznymi, przyciągającymi turystów na tereny, w których ruch turystyczny wcześniej nie występował w ogóle albo w znikomym stopniu. Wiele jest przykładów na to, że turystyka może zmienić oblicze miejscowości, regionów czy nawet państw.

W Katedrze Turystyki krakowskiej AWF, w ramach badań dotyczących funkcji turystycznych regionów górskich prowadzone są bardzo ciekawe badania dotyczące regionu Spisza. Ich autorka, A. Orzechowska-Kowalska, w oparciu o dokładnie przeprowadzoną analizę walorów turystycznych środowiska przyrodniczego, a przede wszystkim kulturowego, przedstawiła koncepcję przekształcenia tego rejonu w centrum specjalistycznej turystyki krajoznawczej. Koncepcja zakłada wykorzystanie unikatowych walorów środowiska kulturowego polskiego Spisza dla celów turystycznych, widząc w tym również jedyny sposób ochrony niepowtarzalnych walorów krajoznawczych tego rejonu, na które składają się między innymi:

- charakterystyczne tylko dla tego rejonu układy osadnicze wsi o zwartym układzie przestrzennym-koncentrycznym zabudowań, budowle sakralne i rezydencjonalne, elementy małej architektury itp.,
- specyficzne tradycje kultury ludowej (stroje, twórczość ludowa, taniec itp.), wynikające z burzliwej historii tych terenów, które na przestrzeni dziejów łączyły swe losy z różnymi narodami¹⁵.

Koncepcja wykorzystania tego terenu dla celów turystycznych znajduje także uzasadnienie w budowie zbiornika wodnego w Czorszynie-Sromowcach, która na pewno częściowo zmienia funkcje tego obszaru. Nie bez znaczenia jest również fakt, że na tym obszarze notowaliśmy dotąd bardzo niewielki ruch turystyczny (głównie miłośnicy folkloru oraz tradycji i turyści o specjalistycznych zainteresowaniach), co daje możliwość prawidłowego rozplanowania przyszłych, niezbędnych inwestycji oraz sterowania ruchem turystycznym.

Dla realizacji głównego celu (ochrona środowiska kulturowego) autorka proponuje utworzenie Spiskiego Parku Krajobrazowo-Etnograficznego, który z uwagi na jednorodność historyczno-przyrodniczo-kulturową objąłby cały obszar Polskiego Spisza (ok. 190 km²).

Unikatowy i specyficzny charakter tego regionu sprawia, że autorka wyklucza możliwość organizowania na tym obszarze turystyki masowej, bowiem wymagałoby to intensywnego zagospodarowania turystycznego, co spowodowałoby istotne zmiany w krajobrazie i przekreśliło główne założenia całej koncepcji.

Dlatego też, przy zastosowaniu współczynników atrakcyjności turystycznej, autorka wyodrębniła trzy spośród 14 miejscowości (Jurgów, Niedzica, Nowa Biała), dla których funkcja turystyczna powinna stać się funkcją dominującą, uznając, że dla pozostałych wsi turystyka powinna być funkcją uzupełniającą funkcje podstawowe (rolnictwo i hodowla).

Przedstawiona koncepcja programowej organizacji ruchu turystycznego na terenie Spisza, której głównym celem ma być ochrona środowiska kulturowego, już choćby z uwagi na fakt, że jej realizacja nie wymaga zbyt wielkich nakładów finansowych i inwestycyjnych, jest godna wnikliwego rozpatrzenia. Tym bardziej, że wobec braku zainteresowania czynników administracyjnych oraz braku jakichkolwiek innych koncepcji ochrony wyjątkowych walorów tego terenu, w niedługim czasie może dojść do zaprzepaszczenia tak cennego dziedzictwa kulturowego.

Panujący obecnie trend do kształtowania i ochrony obszarów o specyficznych, jednorodnych walorach¹⁶ sprawia, że region spiski z funkcją kulturową jest potencjalną wartością tego obszaru jako region o funkcjach turystycznych. Ograniczona w swych rozmiarach zmiana funkcji regionu Spisza wymagałaby zachowania właściwych relacji między wielkością i formami ruchu turystycznego a interesami ludności miejscowej i celami regionalnej polityki społecznej.

Regionalna polityka społeczna może być rozumiana jako polityka prowadzona z punktu widzenia regionu, albo jako polityka wobec regionu.

Założenie i programu polityki społecznej mają charakter ogólny i formułowane są dla całego kraju. Dotyczą one jednak nie tylko zakresu przedmiotowego (zakres i charakter działań) i przedmiotów oddziaływania, ale także miejsca, w którym będą realizowane. Powstaje więc problem zróżnicowania sposobów realizacji zadań polityki społecznej w różnych regionach i obszarach kraju. To zróżnicowanie nie może być zbyt dokładnie określone w założeniach ogólnokrajowych z uwagi na fakt, iż zarówno potrzeby społeczne, jak i warunki działania są w znacznym stopniu uzależnione od warunków lokalnych. Zróżnicowane powinny być zarówno formy działania, typy urządzeń infrastruktury społecznej, jak i działające podmioty polityki społecznej (instytucje). Problemy, jakimi powinna zajmować się regionalna polityka społeczna - według J. Kroszela - powinny obejmować między innymi "...zagospodarowanie czasu wolnego, kształtowanie warunków bytu w miejscu zamieszkania w mieście, w miejscu zamieszkania na wsi, ochronę zdrowia, kształcenie i dokształcanie, rehabilitację, walkę z patologią społeczną i walkę z degradacją środowiska naturalnego"¹⁷.

Koncepcja stworzenia na terenie Spisza ośrodka turystycznego z przeważającą funkcją kulturową, opartego o istniejące na tym terenie walory turystyczne w postaci naturalnego pięknego krajobrazu, specyficzności regionu, historycznych tradycji narodowych i lokalnych, folkloru, zabytków architektury i innych wytworów kultury materialnej, będących rezultatem biegu historii i kultury tego regionu, zasługuje według autora na wnikliwe rozpatrzenie. Wszystkie wartości

związane z określoną, specyficzną formą życia społeczno-gospodarczego na tym terenie stanowią bowiem potencjalne, bardzo atrakcyjne walory turystyczne Polskiego Spisza.

Oczywiście realizacja tych zamierzeń powinna opierać się - jak pisał J. Kruczała - na przestrzeganiu podstawowych zasad regionalnej polityki społecznej, opartej na zespoleniu teorii rozwoju regionu z teorią wzrostu społeczno-gospodarczego kraju i ochroną środowiska¹⁸.

Postulowana koncepcja, oprócz najważniejszej w tym wypadku ochrony środowiska kulturowego Spisza, ma również swoje uzasadnienie w celach regionalnej polityki społecznej wobec ludności miejscowej. Jej realizacja, oprócz ochrony najbliższego otoczenia i dorobku poprzednich pokoleń, pociągnęłaby za sobą raczej korzystne dla mieszkańców tego regionu zmiany w strukturze zatrudnienia, dochodów i wykształcenia, rozwój infrastruktury społecznej i technicznej regionu, wzrost poziomu kulturalnego, warunków życia itp., wynikające z konieczności obsługi turystów (gastronomia, rzemiosło artystyczne, przewodnictwo turystyczne itp.).

W jednej ze swych prac A. Tyszka - opowiadając się za kulturowym nasyceniem przestrzeni turystycznej, pisał - "...zagęszczenie mapy turystycznej Polski i wzbogacenie jej o nowe cele i obiekty powinno być przedmiotem stałej współpracy z historykami sztuki, etnografami, archeologami, historykami kultury materialnej, a także przyrodnikami, leśnikami, hydro- i geografami, biologami różnych specjalności i wielu innymi specjalistami"¹⁹.

Przedstawioną koncepcję częściowej zmiany funkcji regionu spiskiego z tradycyjnie rolniczej na turystyczną można traktować jako odpowiedź na postulaty autora i przyczynek do dalszych badań w tym względzie.

PRZYPISY

- ¹ Stosunkowo bogaty jest dorobek teoretyczny geografów dotyczący związków między turystyką a ochroną środowiska, z tym, że prawie wyłącznie dotyczy on środowiska przyrodniczego; jest pewna ilość prac (głównie urbanistów) dotyczących środowiska kulturowego i jego znaczenia dla turystyki; brak natomiast opracowań, które ujmowałyby te zagadnienia kompleksowo np. w kontekście polityki społecznej.
- ² Zarys polityki społecznej, red. St. Czajka. Warszawa PWN 1986 s. 11-12
- ³ Patrz: A. Szymański: Polityka społeczna. Lublin 1925; J.B. Duroselle: Początki katolicyzmu społecznego we Francji 1822-1870. Warszawa IW PAX 1961 s. 150-161
- ⁴ Por. H. Olędzki: Szkice z teorii polityki społecznej socjalizmu. Monografie i Opracowania. Warszawa SGGPiS 1979 nr 76 s. 117
- ⁵ J. Rosner: Trzy koncepcje polityki społecznej, W: Polityka społeczna, uwarunkowania demograficzne, zadania, potrzeby. Red. M. Latuch, M. Namysłowska. Warszawa 1980 s. 17 i nast.
- ⁶ J. Łopato: Polityka społeczna w Polsce - zarys ogólny, W: Wiśń współczesna, nr 4/362/. Warszawa 1987 s. 117-131
- ⁷ Por. K. Secomski: Polityka społeczno-gospodarcza. Zarys teorii. Warszawa 1978
- ⁸ Por. W. Szubert: Przedmiot, geneza i zakres polityki społecznej, W: Polityka społeczna, red. A. Rajkiewicz. Warszawa 1979, wyd. III; W. Szubert: Studia z polityki społecznej. Warszawa 1973
- ⁹ Por. W. Szubert: Cele, zakres i metody polityki społecznej, W: Polityka społeczna, red. A. Rajkiewicz. Warszawa 1976 s. 33-34
- ¹⁰ A. Gontrowicz, Z. Zaniewski: Turystyka a potrzeby człowieka, W: Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce, cz. I. Warszawa IT 1979 s. 49
- ¹¹ R. Chwieduk, B. Libicki: Problemy turystyki socjalnej w Polsce, W: Społeczne aspekty turystyki (wybrane materiały z XXVII Konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowych Ekspertów Turystyki- AIEST). Warszawa IT 1979 s. 211 i nast.
- ¹² J.w. s. 213
- ¹³ J. Bogdanowski: Kształtowanie i ochrona krajobrazów w aspekcie rekreacji, W: Społeczne potrzeby i uwarunkowania turystyki i rekreacji w Polsce. Zeszyty Naukowe nr 16. Kraków AWF 1978 s. 183
- ¹⁴ A. Kornak, M. Montygierd-Łoyba: Ekonomika turystyki. Warszawa PWN 1985 s. 62
- ¹⁵ W wytworach kultury materialnej i duchowej ludności tego obszaru można znaleźć elementy narodowe: polskie, węgierskie, czeskie i słowackie, a więc państw, w granicach których znajdowały się te tereny w różnych okresach.

- ¹⁶ O. Rogalewski pisze, że podstawową jednostką ochrony nie powinien być pojedynczy obiekt czy miejscowość lecz większy obszar ze strefą ochronną. Por. O. Rogalewski: Zagospodarowanie turystyczne. Warszawa WSiCIP 1974
- ¹⁷ J. Kroszel: Aktywne sterowanie rozwojem warunków życia w regionie jako problem ich optymalizacji w układzie przestrzennym (studium do ekspertyzy dotyczącej warunków życia ludności w układzie przestrzennym), maszynopis powielony s. 11-12. Podaję za W. Punkiel: Polityka społeczna w skali lokalnej (próba ujęcia systemowego). Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego Dział Wydawnictw Filii UW w Białymstoku 1983 s. 165-166
- ¹⁸ Por. J. Kruczała: Problemy teoretyczne planowania regionalnego, W: Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, T. 27. Warszawa 1968
- ¹⁹ A. Tyska: Kulturowe i społeczne aspekty rozwoju turystyki, W: Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce, cz. I. Warszawa GKT, IT 1979 s. 74-75

BIBLIOGRAFIA

1. Funkcje turystyczne wybranych powiatów górskich, red. T. Jarowiecka, Zeszyty Naukowe nr 10. Kraków AWF 1975
2. Gałęcki R.: Finansowanie ochrony środowiska, W: Reforma gospodarcza i społeczna w turystyce. Prace Karkonowskiego Towarzystwa Naukowego nr 48. Jelenia Góra 1987
3. Górka K., Chromątkowski S.: Ekonomia ochrony i kształtowania środowiska. Kraków AE 1985
4. Kornak A.: Rynek i konsumpcja turystyczna w polityce społecznej, W: Rynek i konsumpcja w turystyce, Prace Naukowe AE Wrocław z. 117/139/. Wrocław 1978
5. Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce, cz. I i II. Warszawa GKT, IT 1979
6. Problemy rozwoju turystyki w województwie nowosądeckim, red. Z. Kruczek, Zeszyty Naukowe nr 18. Kraków AWF 1979
7. Szubert W.: Cele, zakres i metody polityki społecznej, W: Polityka społeczna - red. A. Rajkiewicz. Warszawa PWN 1976
8. Współczesne uwarunkowania rekreacji i turystyki. Zeszyty Naukowe nr 54. Kraków AWF 1987